

MONIKA BOROWIEC

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

**ROLA KAPITAŁU LUDZKIEGO
W PROCESIE ROZWOJU
OBSZARÓW PRZYGRANICZNYCH
WOJ. PODKARPACKIEGO**

Abstract: The Role of Human Capital in the Development Processes of the Border Areas of Podkarpackie Voivodship. Areas of strategic activities in the programming of regional development should relate to the modern trends of development of civilization. An important factor in shaping the knowledge economy in Poland and improve the competitiveness of different scales of spatial systems is to increase the quality of human capital. The article is limited to the analysis of differentiation intellectual resources in border areas of Podkarpackie Voivodship. Intellectual resources are regarded as one of the elements of human capital. The quality of intellectual resources of society in spatial systems depends considerably on functions and influence of universities. The author presents the spatial extent of the impact of selected universities in the Podkarpackie Province. In the light of the preliminary studies on the borderline, it appears that a very important factor in accelerating the development of this area is to improve the quality of intellectual resources and dissemination of knowledge in this field. Increasing the cross-border co-operation plays a very important role in the intensifying development of border areas.

Wprowadzenie

Kierunki działań strategicznych w programowaniu rozwoju regionalnego powinny nawiązywać do współczesnych tendencji rozwoju cywilizacyjnego, które zmierzają do kształtowania społeczeństwa informacyjnego rozwijającego się dzięki gospodarce opartej na wiedzy (Zioło 2010a,b). Istotnym czynnikiem kształtowania gospodarki opartej na wiedzy w Polsce i w konsekwencji podnoszenia konkurencyjności różnej skali układów przestrzennych jest zwiększanie jakości kapitału ludzkiego. Za początek teorii kapitału ludzkiego przyjmuje się lata 60. ubiegłego wieku choć jej teoretyczne podstawy pojawiały się w pracach ekonomistów już w XVII w. Pojęcie *kapitał ludzki* nadal nie ma jednoznacznej definicji i jest bardzo różnie interpretowane. Schulz (1961), który po raz pierwszy użył go w literaturze przedmiotu przyjmuje, że *kapitał ludzki* to wiedza i umie-

jętności nabywane przez ludzi przez edukację i różne szkolenia. Kapitał ten jest zatem produktem zamierzonych inwestycji charakteryzujących się określoną stopą zwrotu. *Kapitał ludzki* bywa traktowany również jako zespół cech, jakie posiada jednostka, takich jak: inteligencja, stopień motywacji, postawa, solidarność, zaangażowanie, uzdolniania, kreatywność (Fritzenz 2001). Jak zauważa Wronowska (2006, s. 328) „najczęściej jednak *kapitał ludzki* kojarzony jest z wiedzą, doświadczeniem, zdrowiem, siłami witalnymi, umiejętnościami, kwalifikacjami”. W literaturze przedmiotu zasoby kapitału ludzkiego określane są zatem za pomocą różnych cech odnoszących się do edukacji, nauki i wysokich technologii, zdrowia oraz rynku pracy. Łukasiewicz (2009, s. 20) przez *kapitał ludzki* rozumie „zasób wiedzy, umiejętności, zdolności, kwalifikacji, postaw, motywacji oraz zdrowia, o określonej wartości, będący źródłem przyszłych zarobków czy satysfakcji, przy czym jest odnawialnym i stale powiększanym potencjałem ludzkim”.

Niezależnie od przyjętej definicji, powszechnie przyjmuje się, że współcześnie to właśnie kapitał ludzki jest kluczowym czynnikiem zwiększającym poziom konkurencyjności regionów, a rozwój szkolnictwa wyższego ma istotne znaczenie w przyspieszaniu tego procesu. W związku z tym, że proces transformacji gospodarki narodowej ugruntował tradycyjny podział Polski na lepiej rozwiniętą część zachodnią i gorzej rozwiniętą część wschodnią istotne wydaje się zintensyfikowanie działań zmniejszających dysproporcje regionalne (Szymła 2007). Dokonywać się to może przez podnoszenie jakości kapitału ludzkiego zwłaszcza na obszarach o niższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego.

Świtała (2007) zauważa, że z powodu bardzo długiego cyklu inwestycyjnego oraz niskiej mobilności kapitału ludzkiego, w ciągu najbliższych kilkudziesięciu lat różnice w poziomie wyposażenia regionów w kapitał ludzki będą decydować o dysproporcjach międzyregionalnych. W konsekwencji, stymulowanie inwestycji w kapitał ludzki pozwala na stopniowe zmniejszanie się różnic w poziomie rozwoju regionalnego.

Jak wskazuje Szymła (2000) nowym zjawiskiem w programowaniu regionalnym staje się działalność w ponadnarodowej skali i w Unii Europejskiej dotyczy m.in. regionów problemowych i obszarów przygranicznych. Tradycyjna polityka regionalna musi zostać powiązana z procesem kształtowania gospodarki opartej na wiedzy m.in. przez zwiększanie inwestycji w rozwój kapitału ludzkiego (Prusek 2010).

W prezentowanych rozważaniach ograniczono się do analizy zróżnicowania zasobów intelektualnych w obszarach przygranicznych woj. podkarpackiego, które traktowane są jako jeden z elementów kapitału ludzkiego i określone są liczbą ludności z wyższym wykształceniem oraz liczbą studentów kształcących się w uczelniach wyższych. Zakłada się, że udział studentów kształcących się w uczelniach wyższych jest potencjalnym czynnikiem zwiększania zasobów intelektualnych układów ponadlokalnych i lokalnych.

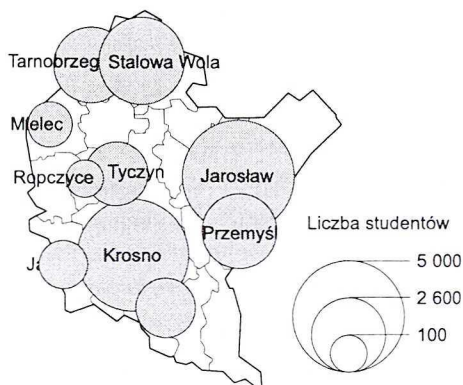
W warunkach wzrostu znaczenia centrów regionalnych w zakresie sterowania procesami przemian, liczbę studentów kształcących się na uczelniach wyższych odnosi się tylko do ośrodka rzeszowskiego. Przyjmuje się, że wielkość i natężenie studen-

tów pochodzących z poszczególnych jednostek osadniczych można uznać za dobry miernik odzwierciedlający więzi regionalne.

Rola zasobów intelektualnych obszarów przygranicznych woj. podkarpackiego zostanie określona na podstawie liczby osób z wyższym wykształceniem i liczby osób kształcących się w rzeszowskim ośrodku akademickim w odniesieniu do potencjału demograficznego i wielkości obszaru. Należy podkreślić, że w strukturze woj. podkarpackiego w miastach powiatowych obszarów przygranicznych zlokalizowane są uczelnie o mniejszym potencjale edukacyjnym w Jarosławiu, Sanoku, Krośnie i Jaśle. Dla określenia ich wpływu na potencjał intelektualny w dalszych rozważaniach zostanie przedstawiona ich rola w aktywizacji edukacyjnej młodzieży na przykładzie Podkarpackiej Szkoły Wyższej w Jaśle i Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Jarosławiu.

1. Szkolnictwo wyższe w woj. podkarpackim

W 2007 r. w woj. podkarpackim w 17 uczelniach kształci się 73,2 tys. studentów (tab. 1, ryc. 1). W największym ośrodku akademickim – Rzeszowie w czterech uczelniach studiuje 50,0 tys. studentów, którzy stanowią 68,3% ogólnej liczby studentów. Kolejną pozycję pod względem liczby studentów zajmuje ośrodek jarosławski, w którym kształci się 5,1 tys. studentów, tj. 6,9%. Zbliżona liczba studentów (5,0 tys.) kształci się w czterech uczelniach w Krośnie i stanowią oni 6,8%. Łącznie te trzy ośrodki skupiają 82% ogólnej liczby studentów w województwie. Następne pozycje zajmują: Stalowa Wola (4,5%), Przemyśl (3,8%), Tarnobrzeg (3,4%), Tyczyn (2,4%), Sanok (2,0%), Jasło (1,0%), Mielec (0,6%) i Ropczyce (0,2%).

Ryc. 1. Zróżnicowanie liczby studentów w ośrodkach akademickich* w woj. podkarpackim w 2007 r.

* ze względu na czytelność ryciny nie przedstawiono na niej rzeszowskiego ośrodka akademickiego, w którym kształci się 10-krotnie większa liczba studentów niż w ośrodku jarosławskim, który jest drugim pod względem potencjału edukacyjnego w woj. podkarpackim.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Rocznika statystycznego województwa podkarpackiego*, 2008, US w Rzeszowie.

Tabela 1

Szkolnictwo wyższe w powiatach woj. podkarpackiego w 2007 r.

Powiaty	Liczba szkół wyższych	Liczba studentów			Struktura studentów		
		ogółem	stacjonarni	niestacjonarni	razem	stacjonarni	niestacjonarni
Rzeszów	4	50 019	25 104	24 915	68,33	66,48	70,31
Jarosławski	1	5 078	3 942	1 136	6,94	10,44	3,21
Krosno	1	4 969	2 989	1 980	6,79	7,92	5,59
Stalowowolski	1	3 329	1 225	2 104	4,55	3,24	5,94
Przemyśl	4	2 785	1 371	1 414	3,80	3,63	3,99
Tarnobrzeg	1	2 505	1 485	1 020	3,42	3,93	2,88
Rzeszowski	1	1 755	209	1 546	2,40	0,55	4,36
Sanocki	1	1 464	1 057	407	2,00	2,80	1,15
Jasielski	1	757	113	644	1,03	0,30	1,82
Mielecki	1	420	267	153	0,57	0,71	0,43
Ropczycko-sędziszowski	1	118	-	118	0,16	-	0,33
Ogółem	17	73 199	37 762	35 437	100,00	100,00	100,00

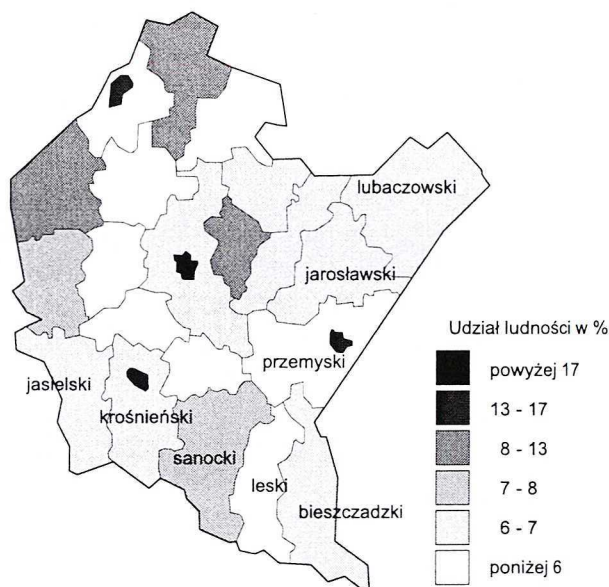
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika statystycznego woj. podkarpackiego 2008, Urząd Statystyczny w Rzeszowie (tab. 1-3).

Te mniejsze ośrodki szkolnictwa wyższego odgrywają dużą rolę w aktywizacji miast, w których zlokalizowane są uczelnie stwarzając jednocześnie impulsy rozwojowe dla układów lokalnych i regionalnych (Makiela *et al.* 2008). Powstanie Państwowych Wyższych Szkół Zawodowych oraz uczelni niepublicznych poprawiło dostępność szkolnictwa wyższego i stworzyło szansę dla młodzieży zamieszkałej na obszarach wiejskich i w mniejszych miastach na podjęcie kształcenia na poziomie wyższym.

2. Kapitał ludzki obszaru przygranicznego na tle powiatów woj. podkarpackiego

Obszar przygraniczny¹ w stosunku do obszaru woj. podkarpackiego charakteryzuje się znacznym potencjałem powierzchni, ponieważ obejmuje 8,6 tys. km², tj. aż 48,2% ogólnej powierzchni województwa (tab. 2). Powierzchnia powiatów przygranicznych waha się od 831 km² (powiat jasielski) do 1,3 tys. km² (powiat lubaczowski).

¹ Obecnie delimitacja obszaru pogranicza została wyznaczona przez statystykę publiczną na podstawie definicji "strefy przygranicznej" zawartej w Rozporządzeniu (WE) nr 1931/2006 z 20 grudnia 2006 r., gdzie określono, że „strefa przygraniczna” oznacza strefę, która nie sięga dalej niż 30 km od granicy. Jednostki podziału administracyjnego, które mają być uznane za strefę przygraniczną, są określane

Ryc. 2. Zróżnicowanie udziału ludności z wyższym wykształceniem w powiatach woj. podkarpackiego w 2002 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Regionalnych GUS*.

Mniejsza jest natomiast koncentracja potencjału demograficznego, gdyż obszar ten zamieszkuje 515,8 tys. ludności, którzy stanowią 29,6% ogólnej liczby ludności w województwie, przy średniej gęstości 60 os/km². Liczba ludności waha się od 18,4 tys. (powiat bieszczadzki) do 116,0 tys. (powiat jasielski).

Obszar przygraniczny zamieszkuje 33,2 tys. ludności posiadającej wyższe wykształcenie, co stanowi 22,6% ludności z wyższym wykształceniem w województwie, przy średnim udziale ludności z wyższym wykształceniem w powiatach obszaru przygranicznego wynoszącym 6,3%, a w województwie 8,5%.

Obszar ten charakteryzuje się relatywnie dużym potencjałem młodzieży kształcącej się w rzeszowskim ośrodku akademickim, ponieważ skupia 8,7 tys. studentów tego ośrodka, którzy stanowią 24,7% ogólnej liczby studentów kształcących się w Rzeszowie.

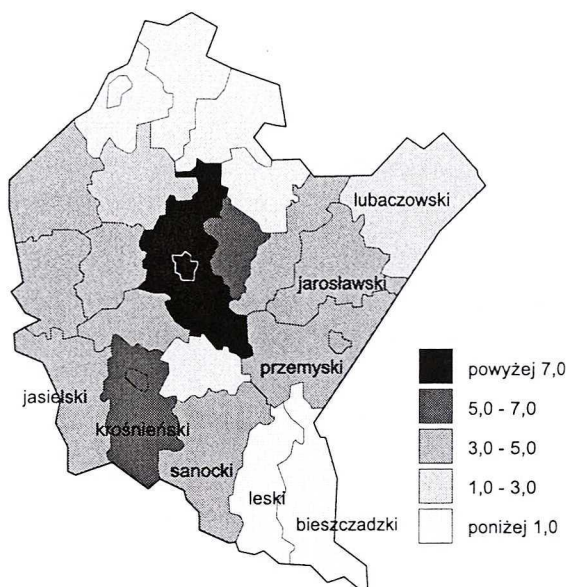
Udział ludności z wykształceniem wyższym w ogólnej liczbie ludności w powiatach przygranicznych waha się od 4,4% w przemyskim do 8,0% w sanockim (ryc. 2). Względnie wysokim udziałem ludności z wyższym wykształceniem (6-7%) odznaczają się także

przez zainteresowane państwa w umowach dwustronnych, o których mowa w art. 13. Jeżeli część którejkolwiek takiej jednostki jest położona między 30 a 50 km od linii granicy, uznaje się ją mimo to za część strefy przygranicznej. W związku z planowanym w najbliższym czasie zawężeniem tej strefy do jednostek położonych wyłącznie do 30 km od granicy państwa, w prezentowanym opracowaniu za strefę przygraniczną przyjęto obszar obejmujący osiem powiatów położonych przy granicy z Ukrainą i Słowacją, tj. powiat bieszczadzki, jasielski, krośnieński, leski, lubaczowski, przemyski, jarosławski i sanocki.

Tabela 2

Zróżnicowanie powiatów woj. podkarpackiego pod względem wybranych cech

Powiaty	Powierzchnia (km ²)	Liczba		Liczba studentów				Udział ludności z wyższym wykształceniem	Struktura						
		ludności	ludności z wyższym wykształceniem	ogółem	UR	PR	WSliZ		powierzchni	ludności	ludności z wyższym wykształceniem	ogółem	UR	PR	WSliZ
ogółem	17 845	1 740 437	147 192	35 260	16 200	10 855	8 205	8,46	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
bieszczadzki	1 139	18 385	1 184	309	160	60	89	6,44	6,38	1,06	0,80	0,88	0,99	0,55	1,08
jarosławski	1 029	100 462	6 782	1 571	570	688	313	6,75	5,77	5,77	4,61	4,46	3,52	6,34	3,81
jasielski	831	101 938	7 015	1 132	575	343	214	6,88	4,66	5,86	4,77	3,21	3,55	3,16	2,61
krośnieński	969	89 427	5 425	1 904	843	634	427	6,07	5,43	5,14	3,69	5,40	5,20	5,84	5,20
leski	835	21 998	1 293	290	111	91	88	5,88	4,68	1,26	0,88	0,82	0,69	0,84	1,07
lubaczowski	1 308	47 450	2 722	790	365	249	176	5,74	7,33	2,73	1,85	2,24	2,25	2,29	2,15
przemyski	1 258	57 538	2 545	1 494	737	491	266	4,42	7,05	3,31	1,73	4,24	4,55	4,52	3,24
sanocki	1 224	78 557	6 282	1 240	554	367	319	8,00	6,86	4,51	4,27	3,52	3,42	3,38	3,89
przygraniczne razem	8 593	515 755	33 248	8 730	3 915	2 923	1 892	50,17	48,15	29,63	22,59	24,76	24,17	26,93	23,06
brzozowski	539	53 272	2 814	939	460	301	178	5,28	3,02	3,06	1,91	2,66	2,84	2,77	2,17
dębicki	777	107 882	8 060	1 829	796	517	516	7,47	4,35	6,20	5,48	5,19	4,91	4,76	6,29
kolbuszowski	774	49 450	2 526	1 054	496	266	292	5,11	4,34	2,84	1,72	2,99	3,06	2,45	3,56
leżajski	584	56 301	3 636	1 099	366	449	284	6,46	3,27	3,23	2,47	3,12	2,26	4,14	3,46
łańcucki	452	63 347	5 190	2 000	910	634	456	8,19	2,53	3,64	3,53	5,67	5,62	5,84	5,56
mielecki	880	109 418	8 840	1 585	527	526	532	8,08	4,93	6,29	6,01	4,50	3,25	4,85	6,48
niżański	786	54 871	3 141	685	239	228	218	5,72	4,40	3,15	2,13	1,94	1,48	2,10	2,66
przeworski	697	64 669	3 766	1 357	589	448	320	5,82	3,91	3,72	2,56	3,85	3,64	4,13	3,90
ropczycko-sędziszowski	548	57 248	3 354	1 411	629	398	384	5,86	3,07	3,29	2,28	4,00	3,88	3,67	4,68
rzeszowski	1 273	138 208	8 897	11 825	6 089	3 251	2 485	6,44	7,13	7,94	6,04	33,54	37,59	29,95	30,29
stalowowolski	832	92 846	8 655	760	214	286	260	9,32	4,66	5,33	5,88	2,16	1,32	2,63	3,17
strzyżowski	504	50 789	2 875	1 087	579	314	194	5,66	2,82	2,92	1,95	3,08	3,57	2,89	2,36
tarnobrzeski	606	44 730	2 597	899	391	314	194	5,81	3,40	2,57	1,76	2,55	2,41	2,89	2,36

Ryc. 3. Zróżnicowanie udziału studentów rzeszowskiego ośrodka akademickiego pochodzących z powiatów woj. podkarpackiego w 2006 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych jednostkowych zebranych w poszczególnych uczelniach.

powiat jasielski, jarosławski, bieszczadzki i krośnieński. Mniejszym udziałem ludności z wyższym wykształceniem (5-6%) charakteryzuje się powiat przemyski i lubaczowski.

Największa liczba studentów rzeszowskiego ośrodka akademickiego (1,9 tys.) rekrutuje się z powiatu krośnieńskiego i stanowią oni 5,4% ogólnej liczby studentów pochodzących z woj. podkarpackiego. Kolejne pozycje zajmują powiat jarosławski i przemyski, z których pochodzi łącznie 3,1 tys. studentów, którzy stanowią 8,7% ogólnej liczby studentów pochodzących z woj. podkarpackiego. Natomiast najmniejsza liczba studentów rekrutuje się z powiatu leskiego (290) i bieszczadzkiego (309) i stanowią oni łącznie 1,7% (ryc. 3). Obszar przygraniczny odgrywa podobną rolę w rekrutacji młodzieży poszczególnych uczelni Rzeszowa, na co wskazuje zbliżony udział studentów z tego obszaru w ogólnej liczbie studentów danej uczelni wahający się od 26,9% w Politechnice Rzeszowskiej do 24,8% w Uniwersytecie Rzeszowskim (tab. 2).

Największym nasileniem oddziaływania rzeszowskiego ośrodka akademickiego, które określa liczba studentów na 10 tys. mieszkańców, odznacza się powiat rzeszowski, dla którego wskaźnik ten wynosi 693,1, a następne pozycje zajmują: powiat łańcucki (256,5), przemyski (206,6) i ropczycko-sędziszowski (196,7) (Borowiec 2009).

Na obszarze przygranicznym wartość tego wskaźnika waha się od 206,6 w powiecie przemyskim do 97,6 w powiecie jasielskim. Wysokimi wartościami wskaźnika liczby studentów na 10 tys. mieszkańców charakteryzują się również powiat krośnieński (172,4), bieszczadzki (136,9) i lubaczowski (135,5).

Mniejsze nasilenie oddziaływania zaznacza się w powiatach: sanockim (129,8), jarosławskim (128,6), leskim (108,8) i jasielskim (97,6).

W wyniku przeprowadzonych analiz okazuje się, że poza powiatem rzeszowskim największe znaczenie w rekrutacji studentów mają sąsiadujące z nim powiaty. Wydaje się, że układ ten nawiązuje również do ciągów komunikacyjnych i występowania w przestrzeni województwa konkurencyjnych ośrodków akademickich.

3. Kapitał ludzki obszaru przygranicznego na tle gmin woj. podkarpackiego

W procesie funkcjonowania uczelni w strukturze przestrzennej ważne są relacje miejsca lokalizacji uczelni oraz gmin stałego zamieszkania studentów. Relacje te wyrażają, w jakim stopniu uczelnia wpływa na proces przemian przestrzeni lokalnej w zakresie zwiększania zasobów intelektualnych społeczeństwa. Poniżej przedstawiona zostanie rola gmin pogranicza w rekrutacji studentów rzeszowskiego ośrodka akademickiego oraz zróżnicowanie gmin pod względem udziału ludności z wyższym wykształceniem.

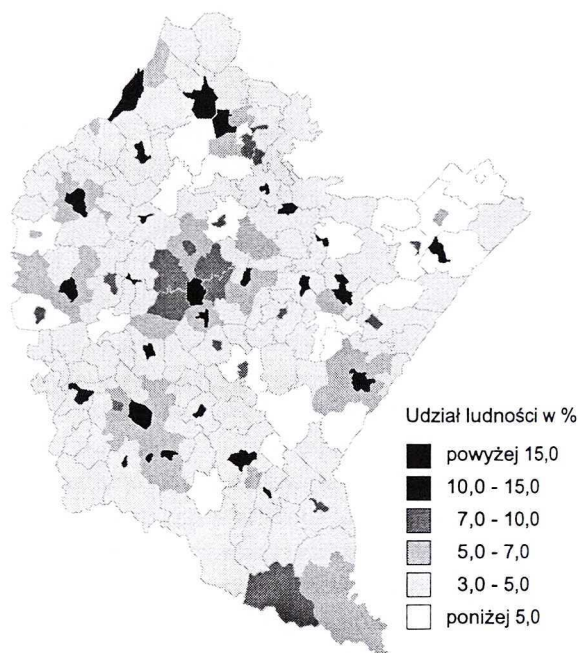
W roku akademickim 2006/2007 studenci rzeszowskiego ośrodka akademickiego rekrutowali się z 617 gmin Polski Południowo-Wschodniej. Największa ich liczba (7,4 tys. studentów) pochodziła z Rzeszowa i stanowili oni 17,8% ogólnej liczby studentów (Borowiec 2009, 2010). Wyrazem relacji między udziałem studentów i gmin, z których się oni rekrutują jest wysoka wartość wskaźnika koncentracji osadniczej studentów wynosząca 0,676, co wskazuje na duże skupienie studentów rzeszowskiego ośrodka akademickiego.

Liczba studentów rzeszowskiego ośrodka akademickiego pochodząca z gmin powiatów przygranicznych waha się od 917 studentów z Przemyśla (10,6%) do 9 studentów (0,1%) z Krempej (tab. 1). Największa liczba studentów rzeszowskiego ośrodka akademickiego (powyżej 600 osób), poza Przemyślem, rekrutuje się z Jarosławia, Sanoka, Krosna i Jasła. Łącznie z tych czterech gmin pochodzi 3,0 tys. studentów, tj. 26,0% ogólnej liczby studentów pochodzących z gmin pogranicza. Relatywnie duża liczba studentów (160-600) pochodzi z Lubaczowa, Ustrzyk Dolnych, Rymanowa, Radymna Leska, Dukli i Korczyny. Łącznie rekrutuje się z nich 1,5 tys. studentów, tj. 11,4% ogólnej liczby studentów pochodzących z gmin pogranicza.

Z tych dwunastu wspomnianych jednostek osadniczych pochodzi zatem aż 5,4 tys. studentów, tj. 38,6%, podczas gdy stanowią one ok. 20% gmin pogranicza.

Najmniej studentów pochodzi z Krempej, Tyrawy Wołoskiej, Lutowisk, Stubna, Rokiетniczy, Fredropla, Osieka Jasielskiego (poniżej 30).

Kolejną z przyjętych cech określających jakość zasobów intelektualnych układów lokalnych jest udział ludności z wyższym wykształceniem. W gminach pogranicza waha się on od 16,6% w Krośnie do 2,2% w Tyrawie Wołoskiej (tab. 3, ryc. 4).

Ryc. 4. Zróżnicowanie udziału ludności z wyższym wykształceniem w gminach woj. podkarpackiego w 2002 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Banku Danych Regionalnych GUS*.

Wysokim udziałem ludności z wyższym wykształceniem (powyżej 8%) odznaczają się również Przemyśl, Jasło, Sanok, Jarosław i Lubaczów, a najmniejszym (poniżej 3%) charakteryzują się Stary Dzików, Rokietnica, Chłopice, Laszki, Fredropol, Rożwienica, Bukowsko i Bircza.

Zachodzi pytanie czy gminy, z których rekrutuje się największa liczba studentów rzeszowskiego ośrodka akademickiego charakteryzują się również wysokim udziałem ludności z wyższym wykształceniem. Udział ludności z wyższym wykształceniem w gminach, z których pochodzi największą liczbą studentów waha się od 16,2% w Krośnie do 4,6% w Dukli. Najwyższym udziałem ludności z wyższym wykształceniem odznacza się również Przemyśl (10,1%) a także Jasło, Sanok i Jarosław (powyżej 8%).

W gminach, z których pochodzi najmniejsza liczba studentów udział ludności z wyższym wykształceniem jest znacznie niższy i waha się od 7,9% w Cisnej do 2,2% w Tyrawie Wołoskiej.

Ogólnie w gminach o wysokim udziale studentów kształcących się w rzeszowskim ośrodku akademickim zaznacza się także wysoki udział ludności z wyższym wykształceniem, na co wskazuje również wskaźnik korelacji linowej Pearsona, którego wartość dla tych cech jest relatywnie wysoka i wynosi 0,726.

4. Rola ośrodków akademickich obszaru przygranicznego w podnoszeniu jakości kapitału ludzkiego

Jak wspomniano, poza ośrodkiem rzeszowskim ważne znaczenie w procesie zwiększania jakości kapitału ludzkiego mają mniejsze ośrodki akademickie woj. podkarpackiego, m.in. zlokalizowane w miastach obszaru pogranicza ośrodek jarosławski i jasielski.

Analiza zasięgu oddziaływania Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej (PWSZ) w Jarosławiu wskazuje na jej charakter subregionalny (Borowiec 2007). W 2004/2005 roku akademickim 9,4 tys. studentów tej uczelni rekrutowało się z 366 gmin, znajdujących się na obszarze 15 województw. Z woj. podkarpackiego pochodziło 78,1% ogólnej liczby studentów, a kolejną pozycję zajmowało woj. lubelskie, z którego rekrutowało się 18,2% ogólnej liczby studentów. W uczelni dominowały osoby pochodzące z Jarosławia i rekrutowało się z niego 1,8 tys. studentów, którzy stanowili 19,6% ogólnej ich liczby. Kolejne pozycje zajmowały większe sąsiadujące ośrodki: Przemyśl i Przeworsk, z których łącznie rekrutowało się 1,4 tys. studentów, którzy stanowili 15,3% ogólnej ich liczby. Te trzy miasta w najpoważniejszym stopniu były obszarem oddziaływania uczelni, pochodziło z nich 3,2 tys. studentów, tj. 34,9% ogólnej liczby studentów PWSZ w Jarosławiu.

Ważną rolę w zakresie rekrutacji studentów PWSZ w Jarosławiu na obszarze woj. podkarpackiego odgrywają również gminy, z których pochodzi powyżej 200 studentów: Lubaczów (321), Leżajsk (273), Łańcut (243), Dębica (234) i Radymno (208). Rekrutuje się z nich łącznie 1,0 tys. studentów, którzy stanowią 10,6% ogólnej ich liczby.

W 2007/2008 roku akademickim w Podkarpackiej Szkole Wyższej w Jaśle kształciło się 738 studentów, którzy pochodzili z 85 miast i gmin (Zioło, Polański 2008). Dominujące znacznie miało Jasło, z którego pochodziło 212 studentów, tj. 27,7% ogólnej ich liczby. Kolejne pozycje zajmował Skołyszyn i Tarnowiec, z których rekrutowało się 8,3% ogólnej liczby studentów.

Podkarpacka Szkoła Wyższa w Jaśle zasięgiem swojego oddziaływania obejmuje głównie obszar powiatu jasielskiego, z którego łącznie pochodziło 52% ogólnej liczby studentów oraz obszar sąsiednich powiatów: krośnieńskiego (10,8%) i gorlickiego (10%). Spośród gmin powiatów przygranicznych woj. podkarpackiego, poza Krosnem, ważne znacznie w rekrutacji ma również Sanok, z którego rekrutuje się 3,4% ogólnej liczby studentów.

Należy podkreślić, że zbliżenie uczelni do miejsca zamieszkania studentów w znacznym stopniu wpłynęło na decyzje o podjęciu studiów przez osoby, które ze względów ekonomicznych i znaczną odległość do głównego ośrodka akademickiego nie byłyby w stanie podjąć edukacji na poziomie wyższym.

Rozwój ośrodka jasielskiego i jarosławskiego, a także pozostałych ośrodków akademickich woj. podkarpackiego, które zwiększają dostępność do szkolnictwa wyższego,

Tabela 3

Zasoby intelektualne gmin przygranicznych woj. podkarpackiego

Gminy	Liczba studentów				Struktura studentów				Udział ludności z wyższym wykształceniem
	Ogółem	PR	UR	WSliZ	Ogółem	PR	UR	WSliZ	
Przemyśl	917	271	476	170	10,59	9,28	12,33	9,05	10,12
Jarosław	885	339	317	229	10,22	11,61	8,21	12,19	8,12
Sanok	838	223	390	225	9,68	7,63	10,10	11,97	8,36
Krosno	685	181	307	197	7,91	6,20	7,95	10,48	16,16
Jasło	621	189	305	127	7,17	6,47	7,90	6,76	8,81
Lubaczów	354	91	173	90	4,09	3,12	4,48	4,79	8,00
Ustrzyki Dolne	228	57	94	77	2,63	1,95	2,44	4,10	6,78
Rymanów	207	85	88	34	2,39	2,91	2,28	1,81	7,10
Radymno	194	96	74	24	2,24	3,29	1,92	1,28	5,76
Lesko	178	41	83	54	2,06	1,40	2,15	2,87	7,24
Dukla	174	68	85	21	2,01	2,33	2,20	1,12	4,59
Korczyna	164	77	68	19	1,89	2,64	1,76	1,01	5,82
Jedlicze	149	58	65	26	1,72	1,99	1,68	1,38	7,21
Żurawica	139	59	56	24	1,61	2,02	1,45	1,28	5,45
Miejsce Piastowe	131	44	63	24	1,51	1,51	1,63	1,28	6,36
Wiązownica	122	64	34	24	1,41	2,19	0,88	1,28	4,10
Zagórz	120	38	49	33	1,39	1,30	1,27	1,76	5,50
Chorkówka	120	38	53	29	1,39	1,30	1,37	1,54	5,18
Iwonicz-Zdrój	117	39	46	32	1,35	1,34	1,19	1,70	6,99
Dubiecko	116	21	79	16	1,34	0,72	2,05	0,85	4,62
Skolyszyn	114	27	69	18	1,32	0,92	1,79	0,96	4,26
Pruchnik	107	41	49	17	1,24	1,40	1,27	0,90	3,07
Oleszyce	106	45	40	21	1,22	1,54	1,04	1,12	5,77
Cieszanów	102	36	53	13	1,18	1,23	1,37	0,69	3,96
Zarszyn	101	34	42	25	1,17	1,16	1,09	1,33	4,58
Orły	98	50	38	10	1,13	1,71	0,98	0,53	3,96
Wojaszówka	92	24	44	24	1,06	0,82	1,14	1,28	4,62
Tarnowiec	90	34	41	15	1,04	1,16	1,06	0,80	4,32
Narol	81	24	35	22	0,94	0,82	0,91	1,17	3,23
Laszki	81	45	30	6	0,94	1,54	0,78	0,32	2,65
Bukowsko	78	31	33	14	0,90	1,06	0,85	0,75	2,89
Kołaczyce	70	18	30	22	0,81	0,62	0,78	1,17	4,67
Nowy Żmigród	68	30	29	9	0,79	1,03	0,75	0,48	3,77
Solina	66	23	28	15	0,76	0,79	0,73	0,80	4,92
Horyniec-Zdrój	61	19	28	14	0,70	0,65	0,73	0,75	4,19
Dębowiec	60	26	19	15	0,69	0,89	0,49	0,80	3,81
Krościenko Wyżne	55	20	22	13	0,64	0,68	0,57	0,69	6,99

Gminy	Liczba studentów				Struktura studentów				Udział ludności z wyższym wykształceniem
	Ogółem	PR	UR	WSliZ	Ogółem	PR	UR	WSliZ	
Różwenica	55	36	14	5	0,64	1,23	0,36	0,27	2,87
Medyka	52	23	18	11	0,60	0,79	0,47	0,59	3,72
Stary Dzików	49	22	25	2	0,57	0,75	0,65	0,11	2,38
Krasiczyn	47	21	19	7	0,54	0,72	0,49	0,37	6,22
Pawłosiów	46	31	15		0,53	1,06	0,39	0,00	5,37
Olszanica	46	12	32	2	0,53	0,41	0,83	0,11	4,36
Brzyska	46	8	32	6	0,53	0,27	0,83	0,32	3,56
Chłopice	46	15	24	7	0,53	0,51	0,62	0,37	2,59
Bircza	45	18	14	13	0,52	0,62	0,36	0,69	2,94
Besko	42	19	14	9	0,48	0,65	0,36	0,48	4,08
Komańcza	39	18	13	8	0,45	0,62	0,34	0,43	4,46
Baligród	35	9	15	11	0,40	0,31	0,39	0,59	3,73
Wielkie Oczy	34	12	8	14	0,39	0,41	0,21	0,75	3,02
Krzywcza	30	11	13	6	0,35	0,38	0,34	0,32	3,13
Osiek Jasielski	29	9	19	1	0,33	0,31	0,49	0,05	3,18
Fredropol	28	10	14	4	0,32	0,34	0,36	0,21	2,70
Rokietnica	27	21	5	1	0,31	0,72	0,13	0,05	2,51
Stubno	20	7	8	5	0,23	0,24	0,21	0,27	3,77
Cisna	17	6	6	5	0,20	0,21	0,16	0,27	7,89
Lutowiska	16	1	7	8	0,18	0,03	0,18	0,43	6,46
Tyrawa Wołoska	13	4	4	5	0,15	0,14	0,10	0,27	2,23
Krempna	9	2	6	1	0,10	0,07	0,16	0,05	4,11
Ogółem	8 660	2 921	3 860	1 879	100,00	100,00	100,00	100,00	5,07

nawiązuje do założeń Strategii Lizbońskiej, która kładzie szczególny nacisk na podniesienie poziomu edukacyjnego społeczeństwa. W konsekwencji nowe, dynamicznie rozwijające się ośrodki akademickie stają się centrami kultury zwiększającymi jakość kapitału ludzkiego w układach lokalnych i regionalnych, przez co przyspieszają ich aktywizację społeczno-gospodarczą, co jest szczególnie istotne na obszarach przygranicznych, oddalonych od dużych ośrodków akademickich i biegunów wzrostu gospodarczego.

5. Rola współpracy transgranicznej w rozwoju regionalnym

„Współpraca transgraniczna powinna polegać na realizacji wspólnych inicjatyw służących całym obszarom rozdzielonym granicą, a zatem zmierzać do rozwoju kontaktów między społecznościami zamieszkującymi po obu stronach granicy oraz

przełamywania barier wynikających z jej funkcjonowania”². Wydaje się, że istotne jest silniejsze wspieranie rozwoju współpracy instytucji edukacyjnych, naukowych i badawczych z partnerami zza wschodniej granicy oraz stwarzanie możliwości studiów w Polsce dla młodzieży z krajów sąsiednich. Jakkolwiek w latach 2000-2006 w uczelniach woj. podkarpackiego liczba studentów cudzoziemców zwiększyła się ze 119 do 558, tj. do 469,0%, to wciąż stanowią oni tylko poniżej 1% ogólnej liczby studentów³. Największa liczba studentów cudzoziemców (353) kształcących się w woj. podkarpackim pochodzi z Ukrainy i ich udział w ogólnej liczbie studentów cudzoziemców wynosi aż 63,8%. Najwięcej z nich studiowało w Wyższej Szkole Informatyki i Zarządzania (57,2% studentów z Ukrainy), następnie w Wyższej Szkole Administracji i Zarządzania w Przemyśle (12,4%) i w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Jarosławiu (11,5%). Łącznie te trzy uczelnie skupiały 81,1% studentów z Ukrainy kształcących się w woj. podkarpackim. Natomiast w podkarpackich uczelniach kształciło się zaledwie 6 studentów pochodzących ze Słowacji.

Jak stwierdza Sobala-Gwosdz (2003), mimo że położenie woj. podkarpackiego przy granicy z Ukrainą i Słowacją stwarza możliwości rozwoju to historycznie ukształtowane zróżnicowanie przestrzeni regionalnej i relatywnie niski poziom rozwoju społeczno-gospodarczego nie uległ w latach transformacji zniwelowaniu. Beneficjentami położenia w najbliższym sąsiedztwie przejść przygranicznych są jednostki osadnicze położone przy głównej osi komunikacyjnej (E-40) a przedsiębiorczość bazująca na wymianie handlowej rozwija się głównie na obszarze metropolitalnym Rzeszowa. Jak uważa Autorka słabość przygranicznych obszarów problemowych jest konsekwencją ich oddalenia od subregionalnych ośrodków wzrostu i braku zewnętrznych impulsów rozwojowych.

Badania ankietowe na temat integracji i współpracy transgranicznej na wschodnim pograniczu Unii Europejskiej prowadzone przez Kosiedowskiego (2008) wskazują, że problematyka stosunków transgranicznych jest słabo zakorzeniona w świadomości przygranicznych społeczności, co w znacznym stopniu utrudnia wykorzystywanie wynikających z nich szans i możliwości. Jedną z przyczyn takiej sytuacji jest brak upowszechnienia wiedzy w tym zakresie. Jak przedstawia Autor aż 64% ankietowanych nie ma żadnej wiedzy o euroregionach. Słaba znajomość zagadnień współpracy transgranicznej powoduje, że potencjalne korzyści, jakie mogłaby ona przynieść wydają się większości respondentów odległe. Do najlepiej znanych dziedzin i form przedsięwzięć podejmowanych wspólnie z partnerami zagranicznymi należały działania o charakterze pozaekonomicznym. Warto zauważyć, że 52% ankietowanych samorządów w woj. podkarpackim uznało, że współpraca z zagranicą jest szansą na szybszy rozwój regionu i aż 80% stwierdziło, że położenie w pobliżu granicy pań-

² Kawałko (2007).

³ Na podstawie: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/rzesz/ASSETS_woj_podkarp.pdf – elektroniczna publikacja Urzędu Statystycznego w Rzeszowie pt. *Ogólna charakterystyka województwa podkarpackiego ze szczególnym uwzględnieniem obszarów przygranicznych*.

stwowej ma wpływ na sytuację społeczno-gospodarczą gminy/powiatu. Przekonanie o istotnej roli położenia przygranicznego było najsilniejsze właśnie w tym województwie, co wydaje się istotnym czynnikiem sprzyjającym zacieśnianiu współpracy transgranicznej i podejmowaniu inicjatyw sprzyjających podnoszeniu konkurencyjności tego obszaru. Członkowie euroregionów w woj. podkarpackim wskazywali na liczne korzyści odnoszone z tego tytułu m.in.: poczucie przynależności do struktur europejskich, możliwość bezpłatnego udziału w szkoleniach (np. na temat pozyskiwania środków pomocowych UE), targach, konferencjach, możliwość uczestnictwa w programach transgranicznych, pomoc w pozyskiwaniu informacji o partnerach zagranicznych, pomoc w organizowaniu imprez sportowych, kulturalnych, turystycznych oraz pomoc merytoryczna w opracowywaniu dokumentacji projektów współfinansowanych przez UE.

Rozwijaniu współpracy transgranicznej powinna sprzyjać m.in. opracowana *Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020* oraz *Europejski Instrument Sąsiedztwa i Partnerstwa* wprowadzony w 2007 r., którego celem jest rozwój współpracy między Unią Europejską a państwami partnerskimi spoza jej obszaru. Dysponuje on środkami w wysokości 173,3 mln euro, których beneficjentami mogą być władze lokalne i regionalne, organizacje pozarządowe, instytucje publiczne i euroregiony, a jednym z jego wielu celów jest wspieranie współpracy w zakresie szkolnictwa wyższego oraz promowanie działań dotyczących badań naukowych i innowacji.

W świetle przedstawianych rozważań i wstępnych badań na obszarze pogranicza wydaje się, że bardzo ważnym czynnikiem przyspieszania rozwoju tego obszaru, które może dokonywać się w wyniku zacieśniania współpracy transgranicznej jest podnoszenie jakości zasobów intelektualnych i upowszechnianie wiedzy w tym zakresie.

Literatura

- Borowiec M., 2007, *Rola szkolnictwa wyższego w podnoszeniu jakości kapitału ludzkiego*, [w:] *Rola przedsiębiorczości w aktywizacji gospodarczej*, Z. Ziolo, T. Rachwał (red.). Przedsiębiorczość-Edukacja nr 3, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej IG AP w Krakowie, Wyd. Nowa Era, Warszawa-Kraków 2007, s. 142-151.
- Borowiec M., 2009, *Funkcje wyższych uczelni w procesie kształtowania Rzeszowskiego Obszaru Metropolitalnego*, [w:] *Potencjalne metropolie ze szczególnym uwzględnieniem Polski Wschodniej*, Z. Makieła (red.). Studia KPZK PAN, t. CXXV, Warszawa.
- Borowiec M., 2010, *Funkcjonowanie uczelni krakowskiego i rzeszowskiego ośrodka akademickiego w świetle koncepcji układów bipolarnych*. Prace Monograficzne 539, Wyd. Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Kraków.
- Fritzenz J., 2001, *Rentowność inwestycji w kapitał ludzki*. Wyd. Oficyna Ekonomiczna, Kraków.

- Kawałko B., 2007, *Regiony przygraniczne potrzebują nowych rozwojowych impulsów*. Nasze Forum, Biuletyn Informacyjny Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Zamościu, nr 34. marzec. (http://www.wszia.edu.pl/wydawnictwa-wszia/nasze-forum/nasze-forum-nr-34/regiony_przygraniczne.htm).
- Kosiedowski W., 2008, *Regiony Europy Środkowo-Wschodniej w procesie integracji ze szczególnym uwzględnieniem wschodniego pogranicza Unii Europejskiej*. Wyd. Naukowe Mikołaja Kopernika, Toruń.
- Lukasiewicz G., 2009, *Kapitał ludzki organizacji. Pomiar i sprawozdawczość*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Makieła Z., Karapyta M., Kubejko-Polańska E., 2008, *Wyższa uczelnia w strukturze miasta (przykład Jarosławia)*, [w:] *Rola wyższych uczelni w rozwoju społeczno-gospodarczym i przestrzennym miast*, T. Markowski i D. Drzazga (red.). Studia KPZK PAN, t. CXXI, Warszawa.
- Prusek A., 2010, *Wspieranie regionów rozwijających się jako ważny instrument europejskiej polityki spójności i przezwyciężania kryzysu ekonomicznego*, [w:] *Wyzwania regionalnego i przestrzennego rozwoju Polski na początku XXI wieku*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Zygmuntowi Szymli, UE w Krakowie, Kraków.
- Schulz T. W., 1961, *Investment in Human Capital*. „The American Economic Review”, t. 51, nr 1.
- Sobala-Gwosdz A., 2003, *Zróżnicowanie poziomu rozwoju gmin przygranicznych województwa podkarpackiego*, [w:] *Granice, Obszary przygraniczne, Euroregiony*, J. Runge (red.). Uniwersytet Śląski, Katowice.
- Szymla Z., 2000, *Determinanty rozwoju regionalnego*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wyd., AE w Krakowie, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Szymla Z., 2007, *Uwarunkowania gospodarki przestrzennej w Polsce*, [w:] *Procesy transformacji społeczno-ekonomicznych i przyrodniczych struktur przestrzennych*, Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Zbigniewowi Ziolo, J. Lach, M. Borowiec, T. Rachwał (red.). Wyd. Naukowe AP w Krakowie, Kraków.
- Świtła J., 2007, *Wpływ kapitału ludzkiego na rozwój regionalny w Polsce w kontekście gospodarki opartej na wiedzy*, [w:] *Innowacyjność w budowaniu gospodarki wiedzy w Polsce*, S. Pangsy-Kania, E. Okoń-Horodyńska (red.). Instytut Wiedzy i Innowacji, Warszawa.
- Wronowska G., 2006, *Bariery rozwoju i absorpcji kapitału ludzkiego w Polsce w kontekście rozwoju gospodarki opartej na wiedzy*, [w:] *Unia Europejska w kontekście Strategii Lizbońskiej oraz gospodarki i społeczeństwa wiedzy w Polsce*, E. Okoń-Horodyńska, K. Piech (red.). Instytut Wiedzy i Innowacji, Warszawa.
- Ziolo Z., 2010a, *Rola zasobów intelektualnych, kapitału ludzkiego i społecznego w procesach rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] *Kapitał ludzki i społeczny w procesie rozwoju obszarów wiejskich*, W. Kamińska, K. Heffner (red.). Studia KPZK PAN, t. CXXVI, Warszawa.
- Ziolo Z., 2010b, *Problematyka kreowania kompleksu naukowego w strukturze krakowskiego układu metropolitalnego*, [w:] *Wyzwania regionalnego i przestrzennego rozwoju...op. cit.*
- Ziolo Z., Polański S., 2008, *Funkcje podkarpackiej Szkoły Wyższej w społeczno-gospodarczej przestrzeni Jasła*, [w:] *Rola wyższych uczelni...*, op. cit.